

הלכות עירוב תבשילין

מכון "תורת ארם צובה"

כל הזכויות שמורות

ccc111@netvision.net.il

א. אם חל יום טוב בערב שבת, יש לעשות עירוב תבשילין בשביל שיוכל להכין צרכי שבת ביום ו', דיו"ט שחל בערב שבת אסור מדברי סופרים לבשל בקדירה בפני עצמה או לאפות פת לצורך השבת, אלא ע"י שיעשה עירוב תבשילין, והוא שיניח תבשיל מערב יו"ט לשבת, ובוזה ניכר שאינו מתחיל בבישול ואפיה שאינם לצורך יו"ט ביו"ט, אלא הוא ממשיך וגומר את מלאכת האוכל נפש שהתחיל בערב יו"ט. והמנהג להניח פת ותבשיל^א בשיעור כזית, ושיעור כזית הוא כ"ז גרם, דכזית הוא חצי ביצה [ע"פ שיטת התוס', וכן בש"ע סי' תפז], ובדיעבד די בשליש ביצה כדעת הרי"ף והרמב"ם [חזו"ע הל' יו"ט עמ' רעו, ועי' פרי חדש סי' תפו ובהזו"ע פסח הל' הסדר כרפס אות ד'], וטוב שהפת תהיה בשיעור כביצה^ב. ובדיעבד אם הניח רק תבשיל, מהני^ג. ואם הניח רק פת מהני בשביל לאפות אך לא בשביל לבשל^ד.

^א כדאיתא בביצה טו: במש"נ [שמות ט"ז כ"ג] את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו, מכאן שאין אופין אלא על האפוי ואין מבשלין אלא על המבושל, מכאן סמכו חכמים לעירווי תבשילין מן התורה. ועי' ברמב"ם פ"ו מהל' יו"ט ה"ג דכתב דאין עושין עירוב תבשילין לא בפת ולא בריפות אלא בתבשיל כגון בשר ודגים וביצים. ונראה בדבריו דדי בתבשיל. וכ"כ הרב המגיד שם דדי בתבשיל א' בלא פת, וכ"נ מדברי הרי"ף בהלכות וכ"כ מקצת מן הגאונים, וזה דעת הרמב"ן והרשב"א, אלא שנהגו להחמיר להצריך פת ותבשיל לצאת מידי כל ספק. ועי' בתשו' רבי אברהם בן הרמב"ם סי' מו דכל מי שאומר שבעירווי תבשילין צריך פת ותבשיל הוא טועה בדבר ברור וכו'. וכיו"ב כתבו עוד כמה מן הראשונים. אך התוס' בביצה טז: ד"ה אמר כתבו בשם ר"ת דאם רוצה לאפות מיו"ט לשבת צריך לערב גם בפת מלבד התבשיל, ודעת ר"י דאין צורך אלא בתבשיל א' או פת א' בשביל לאפות או לבשל, ואמר ר"י דמ"מ לא מלאני לבי לעבור על דברי דודי, וצריך פת ותבשיל. וכ"כ הרא"ש שם. וכיו"ב פסק בב"י סי' תקכו ובש"ע שם ס"ב דכן פשט המנהג לעשות עירווי תבשילין ע"י פת ותבשיל.

^ב מור"ם בהגה. ועי' בבא"ח פרשת צו אות א' דכתב דפחות מכביצה לא הוי עירוב תבשילין ותמה עליו בהליכות עולם שם סעיף ל' דלדעת מרן הש"ע אף אם עשה עירוב תבשילין רק בתבשיל ללא פת, יכול לסמוך ע"ז ולבשל ביו"ט בעבור שבת, ועש"ע, ואכמ"ל.

^ג דכן דעת הרי"ף [שם, וכן בתשו' סי' שיב] והרמב"ם דדי בתבשיל, וכ"כ בתשו' הגאונים שערי תשובה סי' קכד, רב עמרם גאון ח"ב דף ר' ע"ב, שאילתות דרב אחאי גאון פרשת בשלח סי' נ' ובהעמק שאלה שם סק"ד, וכנז' שכ"כ גם רבי אברהם בן הרמב"ם ור"י בתוס' בביצה. וכדאים הם לסמוך עליהם בשעת הדחק. וע"ע מאור ישראל ברכות לט: וביצה יז: ובספרו חזון עובדיה יו"ט עמ' ערה.

- ויניחם במקום שמור. והלוקחים עצם קטן לעירוב עם פת הרי הם מבזים את המצות ועבירה בידם, ולכך יקח חתיכת בשר חשובה ואשריו [מחזור ב"ד דף ד' ע"ב].¹
- ב. מ"מ ישתדל להכין את התבשיל בעוד היום גדול, שאם יבואו אורחים יתאפשר לאכול מהמאכלים שנתבשלו לשבת [הליכות עולם ח"א פרשת צו סל"ב וחזו"ע יו"ט עמ' רעה, ואכמ"ל].

סדר עירוב תבשילין

- ג. יברך על הנחת העירוב תבשילין: "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות עירוב". ולאחמ"כ יאמר "בדין עירובא יהא שרי לנא לאפויי ולבשולי ולאדלוקי שרגא' ולמעבד כל צרכנא מיום טוב לשבת". וצריך להבין מה שאומר, ולא יהא כתפלה בעלמא, ואם אינו מבין שפת הארמית יאמר בלשונו [מור"ם בהגה ס' תקכ"ז ס"ב בשם מהרי"ל], ותרגומו בלשון הקודש "בעירוב זה יהיה מותר לנו לאפות ולבשל ולהדליק הנר ולעשות כל צרכינו מיום טוב לשבת".
- ד. כשמניח את העירוב יזכיר את המלאכות שרוצה לעשות ביו"ט בעבור השבת, כגון אם רוצה לשחוט עוף יוסף תיבת "ולשחוט" [כנה"ג].
- ה. אם אין בדעתו לבשל כלום משבת ליו"ט ורק רוצה להניח התבשילין ע"ג פלאטה ביו"ט לצורך שבת, אפ"ה יברך על העירובי תבשילין [הגר"י יוסף בקובץ ענף יוסף ב' עמ' כד, יעו"ש]. ובפרט שמדליק נרות משבת ליו"ט שבשביל זה צריך לערב. אך אין לברך על עירוב זה ורק יאמרו "בדין עירובא יהא שרי לנא לאדלוקי שרגא מיו"ט לשבת".
- ו. כמה בעלי בתים שגרים בדירה אחת, צריך כל אחד לערב בפני עצמו [חיי אדם כלל ק"ב ס' ז', א"א בוטשאטש ס' תקכ"ז וחזו"ע יו"ט עמ' רעז], אך בני משפחה אחת, ואפילו הנשואים שבאים לחג לבית אביהם, הם סמוכים בזה על שולחן אביהם, ודי בעירוב שהוא עושה [ש"ע ס' תקכ"ז ס"ד, ואחרונים שם וכ"כ ביש"ש פ"ב דביצה, וכ"כ בא"א שם שכן המנהג וכ"כ בשו"ת משנה הלכות ח"ו ס"ס עד ובחזו"ע שם]. והמתארחים בבית מלון, יכולים לסמוך על עירובו של בעל המלון אף לענין הדלקת נרות [חזו"ע יו"ט עמ' רעז, כמתבאר דמ"מ אין לברך על עירוב זה משום סב"ל].

¹ תוס' ע"ז לז: וכן בספר המכריע ס' ב', שבלי הלקט ס' רמו, מאירי בבית הבחירה ביצה עמ' צג [ועי' בחי' שם טז. ד"ה אמר אביי]. אך דעת האור זרע ס' שמג דאף אין לאפות על סמך עירוב תבשילין רק בפת, וכ"כ בפסקי ריקאנטי ס' קמו וכן הוכיחו בספר המכתם ביצה טז. וכן העלה הצ"ח בביצה טז. ועי' א"ר ס' תקכ"ז סק"ד ובכה"ח שם ס"ק יח. ובחזון עובדיה יו"ט עמ' רעו הביא פלוגתא זו והעלה להתיר דספק דרבנן לקולא.

² ביצה טז: ובתוס' שם, וכ"פ בש"ע ס' תקכ"ז ס"ג.

³ הרי"ף והרמב"ם לא הזכירו לאדלוקי שרגא כנו' לעיל, אך דעת מרן הבי"ד דמוזכירים.

⁴ והביא שם דדעת רש"ל בתשו' דאינו יכול לשחוט אם לא הזכיר זאת, ובשו"ת גנת ורדים כלל ד' ס' ה' כתב דהשחיטה היא בכלל הסעודה ואין צורך להתנות ע"ז כלל. וכתב בחזו"ע יו"ט עמ' רפה בהערה כב דמ"מ טוב להוסיף תיבת "ולשחוט".

⁵ בתוס' ביצה כב. ורא"ש שם פ"ב ס' טז כתבו דמי שלא עירב תבשילין אסור לו להדליק נרות לשבת, וכ"פ הטור והר"ן, ודקדק כך בדברי הירושלמי. אך דעת הרי"ף שם והרמב"ם פ"ו ה"ח לא הזכירו בלשון העירוב אלא לאפויי ולבשולי, וא"כ הדלקת נרות אינה תלויה בעירוב, ורק ה"ה הוסיף בלשון שם תיבת לאדלוקי ושכ"כ הבה"ג והרשב"א. ובש"ע ס"ט הביא ב' השיטות, דעת הרי"ף והרמב"ם בסתם דיכול להדליק, וביש אומרים הביא דעת התוס' והרא"ש דאין להדליק א"כ עירב. וסתם ויש הלכה כסתם, וכ"פ בשיירי כנה"ג בהגב"י ס"ק טז, ברכ"י ס"ק ט. אך מ"מ לא יברך ע"ז דסב"ל וכמו שכתב בחזו"ע הל' יו"ט עמ' רעח בהערה. ועי' אמ"ר ס"ק ח"י.

ז. עירובי תבשילין ועירובי חצרות ביום א' די בברכה אחת, ויאמר אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות עירובין, ואף אם אמר על מצות עירוב, יצא י"ח לשניהם, וה"ה לשיתופי מבראות [ע"י באר עשק סי' לב, פני יצחק או"ח סי' מה וכן במחזור ב"ד דף ד' ע"ב אות ו' וכן העלה בחזו"ע יו"ט עמ' רפן].

המאכלים הראויים לעירוב תבשילין

ח. יכול לתת כל תבשיל בעבור עירוב תבשילין, מבושל או צלי, שלוק או כבוש וכן מעושה [ביצה טז: רי"ף ורא"ש שם, ש"ע סי' תקכ"ז ס"ה, ועי' ברכ"י סק"א, שו"ת חכם צבי סי' קל ומשנ"ב בשעה"צ ס"ק כה], וכן תפוח מבושל שראוי ללפת בו את הפת [ש"ע שם], וכן ריבה מבושלת [חזו"ע יו"ט עמ' רפ"א הערה י"ב].

ט. קטניות מבושלות כגון אפונים וכיו"ב שאין הדרך ללפת בהם את הפת, אין לערב בהם [שעה"צ ס"ק כב, חזו"ע יו"ט עמ' רפ"א].

י. ביצה מבושלת קלופה, יש להמנע מלהשתמש בה כעירוב תבשילין, דבהיות ויש להניחה עד סוף יו"ט, וביצה קלופה שעבר עליה לילה האוכל אותה דמו בראשו מפני סכנת רוח [גדה ז:]. ולכך בהיות ולא תהיה ראויה לאכילה ביו"ט אין לערב עליה עירוב תבשילין, אא"כ היא מעורבת עם מאכלים אחרים [חזו"ע יו"ט עמ' רפ"א הערה יב]. ובמקומות החמים נהגו לקחת ביצה שלוקה בקליפתה, שאינה מתקלקלת כשאר מיני ליפתן [בא"ח פרשת צו אות א' ושו"ת ישכיל עבדי ח"ו סי' ז' אות ד']. וכיון שיש מקרה ואין חשש שיתקלקל התבשיל, ראוי לקחת לחם שלם כגון לחמניה או פיתה, שיש בהם חשיבות, וכן תבשיל חשוב כגון בשר או דגים לצורך מצות עירוב תבשילין [חזו"ע יו"ט עמ' רפ"א].

יא. דג מלוח אינו נקרא תבשיל, ואפילו לעירוב תבשילין שהקילו בו חכמים, כמ"ש בביצה טז. וע"ז לח. דגים קטנים מלוחים אין בהם משום בישולי עכו"ם, אמר רב יוסף ואם צלאן עכו"ם סומך ישראל עליהם משום עירובי תבשילין, וכתב בנשמת אדם [כלל קב סוף אות ג'] דלכן אין שום דיעה להתיר לערב עירובי תבשילין בגד מליח, ודלא כחכם צבי [סי' קל] שהתיר לערב תבשילין בשעת הדחק בדג מליח [עי' שו"ת יחו"ד ח"ו ס"ס לא, חזו"ע ד' תעניות עמ' רנד והל' יו"ט עמ' רפ"א הערה יד].

יב. מלכתחילה יניח את העירוב תבשילין בערב יו"ט, אך גם אם הניח קודם לכן, יכול לסמוך ע"ז ולבשל מיו"ט לשבת, ויותר טוב שיטלנו שוב בערב יו"ט ויאמר שזה עירוב לאפות ולבשל מיו"ט לשבת, אך לא יברך ע"ז, וה"ה אם הניח עירוב תבשילין בערב יו"ט וכיון לסמוך עליו ביו"ט הבא, כגון שהניח בערב יו"ט ראשון של סוכות [בחו"ל], והתכוין לסמוך עליו גם לשמחת תורה, מלכתחילה לא יסמוך ויעשה עירוב חדש, אך בדיעבד מהני, ויכול לסמוך ע"ז^ט. וכתב במשנ"ב [ביאור הלכה סי' תקי"ד סי"ד ד"ה אבל] שיהיה כזית לכל יו"ט שרוצה לערב עליו.

שכח לערב

יג. מעיקר הדין יש להניח העירוב תבשילין קודם יו"ט, אך מ"מ בדיעבד מהני כל זמן בין השמשות, ויכול אף לברך [שו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' לו ושו"ת יחו"ד ח"ו סי' לא וכן בספרו חזו"ע יו"ט עמ' רפ"ג], ואם מתפלל מבעוד

^ט כ"כ בש"ע סי' תקי"ד סי"ד דאם הניח העירוב על דעת לסמוך עליו כל זמן שיהיה קיים אפילו ליום טוב אחר, לכתחילה לא יסמוך עליו ליום טוב אחר, אבל בדיעבד יכול לסמוך עליו. וחשש מלכתחילה לדעת הכל בו בשם ר"ח דעיקר מצות עירוב להניחו דוקא בערב יו"ט שרוצה להתיר לבשל בו, וס"ל דאפי' אם הניחו ב' או ג' ימים קודם לא מהני, ומש"כ בדיעבד מהני הוא כדברי רב אשי דטעם העירוב כדי שיאמרו אפילו מיו"ט לשבת אין מבשלים בלי עירוב תבשילין, ק"ו מיו"ט לוח, וכ"פ הרא"ש פ"ב ריש דביצה. וע"ע שו"ת ישכיל עבדי ח"ו סי' ז'.

יום ונזכר שלא הניח עירוב תבשילין, יכול להניח את העירוב אף לאחר ברכו, דאין קבלת יו"ט עד שיתפללו תפלת יו"ט.¹

יד. אם שכח לערב עד שהגיע לבית הכנסת, יכול לחשוב על תבשיל שבביתו וליחדו לעירוב תבשילין, אך לא יברך ע"ז אפילו שלא שקעה החמה, וכן יתנה ע"ז ש"אם אין העירוב מועיל הוא סומך על עירובו של גדול העיר" [חזו"ע יו"ט עמ' רפז, ודלא כמו שהעלה הגאון החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"א סי' כט דבעינן להחזיק העירוב בידו, ואם לא החזיק לא מהני].

טו. בחו"ל שיש יו"ט שני של גליות, ושכח לערב בעיו"ט, יכול לערב ביו"ט ראשון ויתנה "אם היום חול ומחר קודש, בהדין עירובא" וכו', ויותר טוב שיעשה כן מאשר שיסמוך על גדול בעירו [ראב"ד בהשגות על הרמב"ם פ"ו מהל' יו"ט הי"ד], ואף דדעת הרמב"ם [שם] דכ"ז הוא בזמן שהיו מקדשים ע"פ הראיה, בשל סופרים הלך אחר המיקל [שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תרסט, וכ"פ בש"ע סי' תקכ"ז סכ"ב בסתם, שלחן גבוה ס"ק לד, משנ"ב וחזו"ע יו"ט עמ' רצו]. ואין מברכים על עירוב זה [רבינו פריץ בהגהות סמ"ק מצוה קצד, שטמ"ק ביצה ו. בשם התוס', ברכ"י סק"ט, כה"ח ס"ק קלה וקמ"א וחזו"ע שם, וכ"ז דלא כמד"א ס"ק כה שכתב בשם שלטי הגבורים שיברך] אך ב' ימי ראש השנה הם כיומא אריכתא, ואי אפשר לערב ביום הראשון בשביל היום השני ע"י תנאי [ע"י מחזור ב"ד דף ד' ע"ב אות ד' וה'].

אכילת העירוב

טז. העירוב תבשילין, ראוי שלא לאכלו כלל ביו"ט, אלא אחר שסיים בישולו לצורך השבת, וראוי שיאכל את התבשיל בשבת [ש"ע סי' תקכ"ז סט"ז ועי' מאו"י ברכות לט:].

עירוב תבשילין על ידי הרב

יז. גדול בעירו או רב שכונה וכיו"ב, ראוי שיזכה עירובו לבני העיר או השכונה ע"י אחר שיגיביהם טפת, ולאחר שזיכה את העירוב יטלנו ויברך עליו, ויאמר הנוסח הנז' ויוסיף ע"ז "לנו ולכל בני העיר / השכונה הזאת" [ש"ע סי' תקכ"ז ס"י-י"ב]. ומ"מ מהני לזכות גם אח"כ [שו"ת לב חיים ח"ב סי' ק"א] ודעת שער הכוונות [דף סב ע"ד] דיזכה אחר הברכה [וכ"ד הברכ"י סק"ה, וע"ע שו"ת דברי מלכיאל ח"ג סס"ו], אך עדיף לזכות קודם כדעת מרן הש"ע [חזו"ע יו"ט עמ' רצ]. ובמקרה שבודרך כלל הוא מזכה לאחרים, אך פעם אחת שכת, יכולים בני העיר לסמוך ע"ז בדיעבד, די"א [גן המלך סי' קכ] דאינו צריך כלל לזכות לאחרים, ולכך בדיעבד מהני [הגאון החיד"א בטוב עין סי' יח אות צ"א].

יח. צריך הרב להודיע בבית הכנסת שמי שלא הניח עירובי תבשילין בביתו יסמוך על שלו [מחזור ב"ד דף ד' ע"ב].

¹ עי' מג"א סי' תקכ"ז דאסר אחר ברכו דלדעתו הוי קבלת יו"ט, אך הט"ז כתב בשם ראב"ן דאין קבלת יו"ט עד אחר תפלת ערבית, וכ"כ הגרש"ק בשו"ת ובחרת בחיים סי' פג, חיי אדם והב"ד בשעה"צ סק"י וכן במשנ"ב סק"ד, מחזור ב"ד דף ד' ע"ב ועי' חזו"ע יו"ט עמ' רפד בהערה דהביא דאפשר דאין לסמוך בזה על הראב"ן דאזיל לשיטתיה דאף בשבת אין קבלת שבת באמירת ברכו, וכן העירו כמה מהאחרונים, אך מ"מ בקרבן נתנאל ריש פ"ב דביצה אות ו' כתב דאף דאין ראייה מהראב"ן מותר להניח העירוב אפילו שאמר ברכו, דיש לחלק בזה בין שבת ליו"ט.

² עי' חזו"ע יו"ט עמ' רצ הערה ל' שתמה על הגאון החיד"א שנעלם ממנו דברי שו"ת אדמת קודש יו"ד סי' יג שפקפק ע"ד הגאון החיד"א ודחה ראיותיו. אך כתב ע"ז דאין דבריו מוכרחים דבעירוב תבשילין אפי' אם מכון על מי שפשע שפיר דמי לסמוך עליו, כמש"כ בשו"ת כנסת יחזקאל סי' כא דהאידינא כונת המזכה אף על השוכח כמה פעמים רצופים דחשיב פושע. וע"ע שו"ת מהרש"א אלפאנדרי יו"ד סי' ח', יד אהרן בהגב"י ובנהר מצרים הל' יו"ט אות ג'.

יט. עדיף שהמזכה לא יהיה מבני משפחתו של הרב, אך אם קשה לו למצוא מישהו אחר, יכול לזכות אפי' ע"י אשתו [חזו"ע יו"ט עמ' רצ עפ"ד הש"ע סי' שס"ו סי"י גבי עירוב הצירות].

כ. יכול אדם לערב עירוב תבשילין לשכנו עם הארץ שאינו יודע לעשות זאת, וכן לשכנתו האלמנה שאינה בקיאה בזה, וילמדם את הברכה ולאחר מכן יאמר "בדין עירובא יהא שרי לבעל הבית הזה לאפויי ולבשולי וכו'" [שו"ת חיים שאל ח"א סי' עד אות נד, שו"ת רב פעלים ח"ד סי' יד, בא"ח סוף פרשת צו וחזו"ע יו"ט עמ' רצט]. וי"א שהוא עצמו רשאי גם לברך בשבילו [רב פעלים שם ועי' ערך השלחן סי' תקפה סק"ג וקול אליהו ח"א ס"ס לא, ובחזו"ע הב"ד ונראה דהסכים עם זה].

עבר ובישל

כא. עבר ובישל מיו"ט לשבת ללא שהניח עירוב תבשילין, מותר לאכול את התבשיל בשבת, ואפילו אם יש לו כבר מה לאכול בשבת [ש"ע סי' תקכז סכ"ג]. אך אם הערים ואחר שאכל סעודת יו"ט, אמר שרוצה לבשל לצורך יו"ט, ובסוף הניח התבשיל לשבת, אסור לאכול ממנו בשבת, דגזרו במערים, שאם תתיר למי שהערים, יבואו הכל להערים וישתקע שם עירוב תבשילין, אך מזיד הוא דבר שאינו מצוי, דלא שבק איניש היתירא ואכיל איסורא, ולא גזרו בו חכמים [רמב"ם פ"ו מהל' יו"ט ה"י ובש"ע שם סכ"ד ועי' שו"ת ריב"ש ס"ס טז].

אבד העירוב

כב. עירב ואבד עירובו, יסמוך על עירובו של רב העיר, שכל אדם סומך דעתו על עירובו של גדול העיר אם יאבד עירובו [ש"ע סי' תקכ"ז ס"ו, ועי' חזו"ע יו"ט עמ' רצב בהערה לו]. ואם אין גדול בעירו שעירב עבור כל בני העיר, אין לבשל ולאפות מיו"ט לשבת. ויכול לבשל קודם סעודת יו"ט יותר ממה שצריך, ומה שישאר יאכל בשבת, אך יבשל רק בקדירה אחת ולא בכמה [ש"ע שם סכ"א⁷] ואם התחיל כבר בבישול, ואח"כ אבד העירוב יכול לסיים בישולו [ש"ע שם סי"ז].

כג. מותר להציע המטות מיו"ט לשבת, ולהדיח כלים מיו"ט לשבת, וכן מותר לגלול את הס"ת מיו"ט לשבת, כל שקיים עירוב תבשילין ואמר "למעבד כל צרכנא מיום טוב לשבת" [חזו"ע יו"ט עמ' שב, עש"ב].

⁷ ופסק כן בסתם, ובי"א כתב דיכול בכמה קדירות, אך נקטינן דסתם ויש הלכה כסתם.